

БУРКИНСЬКИЙ Б.В.

академік НАН України, д-р екон. наук, проф.

директор

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: oss_iprei@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9303-0898

ЛАЙКО О.І.

д-р екон. наук, ст.наук.співроб.

заст. директора з наукової роботи

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: alexlayko@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7082-0862

ШЛАФМАН Н.Л.

д-р екон. наук, ст.наук.співроб.

пров. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: natashl@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9522-8272

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність. Актуальність проблеми підвищення продуктивності підприємницької діяльності сьогодні зростає через те, що у світі в межах парадигми сталого розвитку формується новий напрям – використання інноваційних джерел економічного зростання, з всебічною підтримкою розвитку продуктивної інноваційної підприємницької діяльності. Зважаючи, що Україна також знаходиться на шляху інноваційного економічного розвитку, на протязі останніх років було прийнято низку нормативно-правових документів, які мають сприяти всебічному стимулюванню ефективної зайнятості населення, високої вартості робочої сили, накопичення людського і соціального капіталу, розвитку підприємницької активності населення, зміцнення середнього класу, підвищення соціальних стандартів і гарантій. Однак, досі ще немає системного погляду на шляхи вирішення проблеми саме підвищення продуктивності підприємницької діяльності, що є підґрунтям сталого інноваційного розвитку будь-якої країни.

Мета та завдання. Метою статті є визначення стратегічних напрямків підвищення продуктивності підприємницької діяльності в Україні у межах державного регулювання підприємницького середовища, для чого необхідно вирішення таких завдань: дослідити тенденції та виявити основні проблеми підвищення продуктивності підприємницької діяльності, що дозволить виявити стратегічні напрямки підвищення продуктивності підприємницької діяльності, які доцільно розглядати як засоби вирішення наявних проблем.

Результати. Порівняльний аналіз економічної продуктивності країн ЄС, США, Японії та України показав, що існує спільна для всіх країн тенденція її зниження, причиною чого є фактор деіндустріалізації. Дослідження продуктивності підприємницької діяльності в Україні за валовою доданою вартістю у постійних цінах дозволило виявити, що показник «обсяг продажів на 1 зайнятого» не дає уявлення про реальну продуктивність діяльності підприємств, оскільки цей показник є результатом діяльності сукупності підприємств, а саме - власне підприємства та його постачальників. При цьому, чим далі підприємство у технологічному ланцюжку, тим більшим є обсяг продажів і тим менше він відображає реальну продуктивність праці на підприємстві. Відносно висока продуктивність вітчизняних підприємств за доданою вартістю фактично нівелюється через високі витрати підприємств від іншої операційної та іншої звичайної діяльності (особливо в умовах пандемії COVID-19 і від надзвичайних подій) і, в результаті, показники рентабельності від усієї діяльності підприємств є низькими. Виявлено, що технологічний розрив між Україною та розвиненими країнами щороку поглиблюється, що потребує формування інноваційної моделі високотехнологічного розвитку. Це, у свою чергу, потребує стимулювання розвитку промисловості, особливо

обробної, як основи створення високотехнологічних робочих місць, підвищення продуктивності та локомотиву розвитку інших галузей економіки країни. Доведено, що для підвищення продуктивності підприємництва нагально необхідним є комплексне взаємоузгоджене вдосконалення державної податкової, кредитно-фінансової, науково-технологічної, кадрової, соціальної політики та відновлення державної промислової політики. Розроблено систему стратегічних напрямків підвищення продуктивності підприємницької діяльності, критерієм реалізації якої обрано зростання доданої вартості від її здійснення на рівні не менше ніж 5% на рік.

Висновки. У статті доведено, що досягнення підвищення продуктивності підприємницької діяльності у нашій країні можливе завдяки формуванню сприятливих умов за допомогою впровадження організаційно-економічних інструментів фінансово-кредитної, податкової, науково-технологічної, кадрової, соціальної, промислової політики щодо державної підтримки підприємницьких структур, спроможних виробляти наукоємну продукцію з високим вмістом доданої вартості, створенню відповідного інвестиційного клімату, забезпеченню скорочення технологічного відставання України від країн-технологічних лідерів, що є необхідним для її інтеграції в глобальний економічний простір на паритетних засадах. Індикаторами такого сприятливого середовища можуть бути такі: формування оптимального рівня податкового навантаження на підприємницькі структури; формування оптимального рівня доступності позикових коштів для підприємницьких структур; зростання частки промислових підприємницьких структур, що впроваджують технологічні інновації; зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції; зниження ступеня зносу основних фондів підприємств промисловості.

Ключові слова: продуктивність підприємницької діяльності, стратегічні напрями, додана вартість, державне регулювання економіки, державна політика.

BURKYNYSKYI B.V.

*Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Dr. Econ. Sciences, Professor
Director*

*Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of the National Academy of Sciences of
Ukraine*

Frantsuzkyi boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044

E-mail: oss_iprei@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9303-0898

LAIKO O.I.

Dr. Econ. Sciences, senior researcher

vice-director for scientific work

*Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of the National Academy of Sciences of
Ukraine,*

Frantsuzkyi boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044

E-mail: alexlayko@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7082-0862

SHLAFMAN N.L.

Dr. Econ. Sciences, senior researcher

leading researcher

*Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of the National Academy of Sciences of
Ukraine,*

Frantsuzkyi boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044

E-mail: natashl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2847-3267

STRATEGIC DIRECTIONS FOR INCREASING THE PRODUCTIVITY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE

Topicality. The growing urgency of the problem of productivity of entrepreneurial activity increasing today is substantiated by the fact that in the world due to the paradigm of sustainable development a new direction is formed - the use of innovative sources of economic growth, with full support for productive innovative entrepreneurial activity. According to the fact that Ukraine is also on the path of innovative economic development, in recent years a number of legal documents have been adopted in order to promote comprehensive employment, high labor costs, accumulation of human and social capital, development of entrepreneurial activity, strengthening middle class, raising social standards and guarantees. However, there is still no systematic view on how to solve the problem of the productivity increasing of

entrepreneurial activity, which is the basis for sustainable innovative development of any country.

Aim and tasks. The purpose of the article is to determine the strategic directions of business productivity in Ukraine within the state regulation of the business environment, which requires the following tasks: to explore trends and identify key issues of business productivity, which will identify strategic areas of business productivity, which should be considered as a means of solving existing problems.

Research results. A comparative analysis of the economic productivity of the EU, the USA, Japan and Ukraine has shown that there is a common tendency for all countries of its reduction, which caused by the factor of deindustrialization. The study of business productivity in Ukraine that is expressed as gross value added at constant prices revealed that the indicator "sales per 1 employee" does not give an idea of the real productivity of enterprises, because this indicator is the result of activity of scope of enterprises, namely – of the company itself and its suppliers. In this case, the further the company in the technological chain, the greater sales volume is and the less this indicator reflects the real productivity of the enterprise. The relatively high productivity of domestic enterprises at value added is actually offset by the high costs of enterprises from other operating and other ordinary activities (especially under the COVID-19 pandemic influence and as a result from other emergencies) and, as a result, profitability from all activities of enterprises is low. It is revealed that the technological gap between Ukraine and developed countries is deepening every year, which requires formation of an innovative model of high-tech development. This, in turn, requires stimulating of the development of industrial sector, especially processing and manufacturing branches, as a basis for creating of high-tech jobs, increasing productivity and as the locomotive of growth for other sectors of the economy. It is proved that in order to increase the productivity of entrepreneurship, a comprehensive mutually agreed improvement of the state tax, credit-financial, scientific-technological, personnel, social policy and restoration of the state industrial policy is urgently needed. A system of strategic directions for increasing of the productivity of entrepreneurial activity has been developed, the criterion for the implementation of which is the growth of value added from its implementation at the level of not less than 5% per year.

Conclusion. The article proves that achieving of productivity growth of entrepreneurial activity in our country is possible due to the formation of favorable conditions through the introduction of organizational and economic instruments of financial and credit, tax, scientific and technological, personnel, social, industrial policy for state support of business structures capable of producing knowledge-intensive products with a high content of added value, creating of an appropriate investment climate, ensuring the reduction of Ukraine's technological gap comparing with countries- technological leaders, which is necessary for its integration into the global economic space on a parity basis. Indicators of such a favorable environment can be the following: the formation of the optimal level of tax burden on business structures; formation of the optimal level of availability of borrowed funds for business structures; growth of the share of industrial business structures that implement technological innovations; growth in the number of introduced new technological processes and innovative products; reducing of share of the depreciated fixed assets on industrial enterprises.

Keywords: productivity of entrepreneurial activity, scientific and technological development, strategic directions, added value, state regulation of the economy, state policy.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

За останні декілька років у багатьох країнах світу спостерігається тенденція до зниження продуктивності економіки. Вирішення цієї проблеми розвинуті країни (особливо США, Японія, країни ЄС) бачать у стимулюванні впровадження інноваційних технологій (тобто всіх рішень, що сприяють підвищенню продуктивності, - швидкість виробництва, точність, а також зниження споживання енергії і сировини). Іншими словами, у розвинутих країнах стимулюється розвиток видів діяльності, які характеризуються виробництвом продукції з високою доданою вартістю.

Таким чином, у світі в межах парадигми сталого розвитку формується новий напрям – використання інноваційних джерел економічного зростання, з всебічною підтримкою розвитку продуктивної інноваційної підприємницької діяльності. Адже продуктивність підприємницької діяльності є суспільно корисним результатом від ефективного перетворення компетентностей (знань, вмінь, навичок, досвіду) людей, матеріальних, фінансових, енергетичних, інтелектуальних, організаційно-управлінських ресурсів, можливостей, що відкриваються, на якісно нові економічні блага з більшою цінністю і відповідно до потреб та очікування зацікавлених сторін, що забезпечує стійкий та збалансований розвиток підприємницьких структур та економіки в цілому. Індикатором продуктивності підприємницької діяльності є валова додана вартість як узагальнений результат створення і прирощення вартості суспільно корисного продукту (товару, роботи, послуги чи будь якого іншого активу).

Україна теж декларує необхідність сталого інноваційного розвитку, з цією метою прийнято низку дуже важливих документів, а саме: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р.

№ 504-р «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року». Однак у поточному році не вдалось досягнути 25 ключових показників, які передбачала реалізація Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», спрямованих на подолання бідності шляхом ефективної зайнятості населення, високої вартості робочої сили, накопичення людського і соціального капіталу, розвитку підприємницької активності населення, зміцнення середнього класу, підвищення соціальних стандартів і гарантій, а також надання необхідної соціальної підтримки вразливим групам населення, і причиною цього, головним чином, стало те, що досі не створено сприятливого підприємницького середовища, що є базисом підвищення продуктивності підприємницької діяльності.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблемам визначення та підвищення продуктивності присвячені дослідження К. Маркса [1], Н. Emerson [2], Р. Drucker [3], J. Juran [4], J. Kendrick [5], R. Solow [6], G. Stigler [7], D.S. Synk [8], J. Tinbergen [9] та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однак у межах їх концепцій неможливо пояснити наявні сьогодні тенденції та процеси зміни економічної продуктивності. На нашу думку, проблема полягає у недооцінці ролі підприємця, його досвіду, знань і спроможності до творчого комбінування факторів виробництва. Роль підприємництва у підвищенні економічної продуктивності враховували у своїх дослідженнях американські економісти Дж.А. Стейнер і Дж.Ф. Стейнер [10], які розглядали систему державного регулювання економіки як підприємницьке середовище, яке встановлює певні параметри, у межах яких забезпечується узгодження інтересів підприємницьких структур, держави і суспільства в цілому.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Вищевикладене свідчить про необхідність державного регулювання процесу підвищення продуктивності підприємницької діяльності в Україні. Отже, метою статті є визначення стратегічних напрямків підвищення продуктивності підприємницької діяльності в Україні у межах державного регулювання підприємницького середовища.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дослідження динаміки продуктивності країн світу, розрахована як обсяг валового продукту на одного зайнятого показало наявність спадної тенденції практично у всіх розглянутих країнах, особливо в останні роки (табл. 1) [11].

Таблиця 1

Динаміка продуктивності країн світу (ВВП на одного зайнятого, у постійних цінах)

Країни	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Австрія	-0,7	-8,9	7,5	4,2	1,1	1,3	0,8	0,4	3,6	3,6	2,3	-1,0
Бельгія	-3,0	-2,4	9,3	-0,3	-1,4	2,4	5,9	5,0	-1,1	1,0	-2,7	-0,1
Канада	1,4	-3,7	4,9	1,8	-0,2	2,6	5,7	0,1	0,8	2,2	1,3	-3,4
Чехія	7,0	-5,4	11,2	3,2	-4,2	-3,0	1,5	2,2	0,8	6,2	0,7	3,2
Данія	-3,1	0,8	13,4	2,7	3,0	0,4	-1,0	-1,7	3,8	0,9	1,9	2,6
Естонія	-7,3	-5,0	20,9	0,5	5,0	4,8	7,2	-3,5	4,9	1,9	7,7	-0,4
Фінляндія	-4,0	-12,6	12,0	-1,6	-8,4	3,4	2,5	1,4	4,3	8,5	-3,7	3,5
Франція	-2,3	-1,6	6,0	3,4	1,2	1,7	0,9	2,2	0,8	1,5	0,5	-0,7
Німеччина	-3,6	-13,5	18,3	3,3	-1,5	-0,8	3,9	1,4	4,2	3,0	-1,0	-4,1
Греція	-11,5	2,8	-7,6	4,2	2,0	5,1	-1,6	-3,8	4,5	0,8	1,4	-5,1
Угорщина	-1,6	-6,0	9,8	0,4	-4,7	1,1	4,2	8,8	-2,1	-1,1	-4,3	4,6
Ірландія	-5,2	5,0	25,0	6,0	0,3	-7,6	9,5	71,8	-1,3	4,8	11,2	1,3
Італія	-1,5	-12,4	10,8	1,8	-2,0	0,8	1,1	2,1	2,3	2,8	0,7	-0,8
Японія	0,7	-13,8	16,4	-3,0	1,6	2,7	2,8	3,3	-0,3	4,4	0,4	..
Латвія	-4,9	6,5	10,6	-0,4	-2,6	-2,8	2,3	5,1	4,2	4,9	-0,3	0,8
Литва	1,4	0,0	16,6	5,9	-0,1	3,3	5,4	0,3	-0,2	3,8	-1,3	4,4
Люксембург	-21,9	-15,4	4,8	-8,7	3,9	16,3	-5,7	10,1	10,8	-1,0	0,4	0,3
Нідерланди	1,0	-6,6	8,6	2,4	0,4	3,0	-0,5	-1,7	0,4	3,1	0,1	-1,9

Норвегія	-3,5	-0,0	-0,3	-2,7	-1,6	-3,1	0,4	5,7	5,3	5,3	-2,8	-5,3
Польща	2,1	5,2	14,9	6,2	2,9	-1,5	2,0	2,2	-0,4	-0,2	4,4	4,6
Португалія	0,7	0,6	7,3	1,6	0,8	0,9	0,4	-0,5	-0,6	0,3	-0,6	-1,6
Словакія	-3,0	-8,4	25,1	1,5	1,3	-1,1	14,4	6,1	-4,5	-2,5	6,8	2,2
Словенія	2,3	-6,1	11,8	2,9	-1,1	1,5	3,7	0,1	2,1	4,5	-0,6	0,2
Іспанія	0,3	2,0	7,5	3,5	1,7	1,0	2,4	0,9	0,6	0,2	-1,9	-1,0
Швеція	-4,0	-12,0	19,8	3,1	-2,2	-1,9	0,4	6,8	1,5	0,4	-1,9	1,2
Швейцарія	1,9	-8,2	8,2	4,6	-0,6	1,9	-1,3	-0,0	3,3	5,9	3,9	2,4
Велика Британія	-0,4	-1,9	4,9	-0,4	-3,6	-0,4	1,4	-0,3	1,6	0,2	-1,7	-0,4
США	-0,0	4,7	4,3	-1,0	-1,6	0,8	0,9	0,8	-0,5	3,4	2,7	..
Єврозона (19 країн)	-2,3	-7,5	11,9	2,9	-0,4	0,7	2,7	3,2	2,0	2,3	0,1	-1,8
ЄС (28 країн)	-1,7	-5,8	11,8	2,6	-1,1	0,2	1,9	2,8	1,4	1,7	0,1	-0,9

В цілому, за даними OECD, після 2007 р. істотно сповільнилося зростання продуктивності праці в США і розвинених країнах в цілому. Середньорічний темп приросту продуктивності праці (в розрахунку на людину-годину робочого часу) в США, що складав 2,2% у 1996-2007 роках, знизився більш ніж вдвічі у 2008-2015 рр. - до 1,0%. В Японії в 2001-2007 рр. цей показник дорівнював 1,8%, а в 2008-2015 рр. він знизився до 0,7%, в Німеччині – відповідно, з 1,7% до 0,6%, у Великобританії - з 2,1% до 0,1% [11].

Таке падіння, як видно з даних OECD, обумовлене зниженням середньорічних темпів приросту сукупної факторної продуктивності: у США майже втричі (з 1,4% у 1996-2007 рр. до 0,5% у 2008-2015 рр.); в Японії – майже вдвічі (відповідно, з 0,7% до 0,4%); у Німеччині – майже втричі (відповідно, з 1,1% до 0,4%); у Франції, відповідно, з 1,1% майже до 0%, а у Великобританії – до від'ємного значення (відповідно, з 1,6% до -0,2%). Причиною такої тенденції стало зменшення частки переробної промисловості у ВВП цих країн [11].

Тому в ЄС у 2014 р. було створено цільову групу з передових технологій виробництва, до задач якої входить сприяння впровадженню інноваційних технологій (тобто всіх рішень, що сприяють підвищенню продуктивності, - швидкість виробництва, точність, а також зниження споживання енергії і сировини) у виробничі процеси. Тобто стимулюється розвиток видів діяльності, які характеризуються виробництвом продукції з високою доданою вартістю.

Динаміка продуктивності в Україні в цілому (розрахована як обсяг валового продукту на одного зайнятого) (табл. 2) також демонструє тенденцію падіння продуктивності на протязі 2015-2017 років (відносно 2014 р.) від 25% у 2015 р. до 6% у 2017 р., і тільки у 2018 р. - поступове відновлення зростання продуктивності (на 4%).

Таблиця 2

Динаміка продуктивності в Україні

Роки	ВВП за ПКС, млрд. \$ США	Кількість зайнятих, млн. осіб	Продуктивність	Темп приросту базисний, %
2014	130,57	9,008	14,5	-
2015	90,49	8,332	10,9	-25
2016	93,31	8,244	11,3	-22
2017	112,13	8,271	13,6	-6
2018	130,86	8,661	15,1	4

Джерело: розраховано авторами

Рентабельність підприємств України за валовою доданою вартістю (відношення валової доданої вартості до обсягу продажів) суттєво відрізняється за видами діяльності, що, в основному, обумовлено їх місцем у ланцюжку створення валової доданої вартості і, відповідно, різницею у необхідних обсягах проміжних витрат. Середній рівень рентабельності підприємств за доданою

вартістю в країні у 2012-2018 рр. становив 25,5 %, найвищий рівень був на підприємствах транспорту та сільського господарства – відповідно, майже 50 % і 47 %, а найменший рівень був на підприємствах торгівлі – 14,4 % (табл. 3).

Таблиця 3

Рентабельність за доданою вартістю підприємств за видами економічної діяльності у 2012-2018 рр., %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Середнє
Усього	23,6	23,5	28,6	25,0	26,7	26,7	24,6	25,5
Сільське гос-во	45,8	43,2	58,6	50,8	46,3	43,0	38,5	46,6
Промисловість	28,2	25,6	30,1	25,9	28,3	28,8	26,7	27,7
Будівництво	15,5	29,4	34,1	25,9	28,4	26,4	23,5	26,2
Торгівля	11,6	12,3	18,6	15,3	14,0	14,9	13,9	14,4
Транспорт	49,6	49,9	53,4	49,3	51,1	48,4	44,0	49,4

Джерело: розраховано авторами на основі даних статистичного збірника «Діяльність суб'єктів господарювання за 2018 рік»

У 2014 році відбувся стрибок рентабельності підприємств за доданою вартістю в країні в цілому та в основних видах економічної діяльності. У сільському господарстві вона досягла рівня майже 60 %, але у подальшому відбувся поступовий спад до 38,5 % у 2018 році. Такий само процес відбувся і у промисловості - падіння з 30,1 % до 26,7 %, у будівництві - падіння з 34,1 % до 23,5 %, у торгівлі - падіння з 18,6 % до 13,9 %, у транспорті - падіння з 53,4 % до 44,0 %, а по країні в цілому - падіння з 28,6 % до 24,6 % (рис. 1).

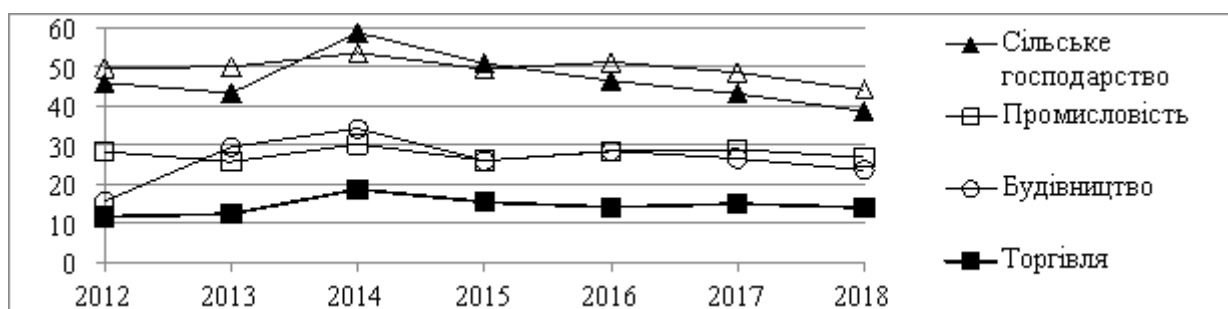

Рис. 1. Рентабельність за доданою вартістю підприємств за видами економічної діяльності у 2012-2018 рр., у відсотках.

Джерело: розраховано авторами на основі даних статистичного збірника «Діяльність суб'єктів господарювання за 2018 рік»

Але відносно висока продуктивність вітчизняних підприємств за доданою вартістю фактично нівелюється через високі витрати підприємств від іншої операційної та іншої звичайної діяльності (а в умовах пандемії COVID-19 і від надзвичайних подій) і, в результаті, показники рентабельності від усієї діяльності підприємств є низькими [12] - до 15% (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка рівня рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств у 2012-2018 роках (за видами діяльності)

Види діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	15,6	8,0	8,9	29,5	24,7	16,0	13,7
Лісове господарство та лісозаготівлі	1,4	1,5	2,8	7,5	5,1	4,0	3,0
Рибне господарство	-2,4	-5,5	-25,3	8,7	9,6	-2,3	-0,2

1	2	3	4	5	6	7	8
Промисловість	0,2	-0,3	-9,4	-7,7	-1,0	1,9	3,3
Будівництво	-0,6	-3,2	-13,5	-12,7	-5,0	-2,0	1,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,0	-3,6	-23,7	-13,5	-1,0	5,0	11,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,3	-0,6	-9,1	-4,9	1,8	-3,5	-4,3
Тимчасове розміщення й організація харчування	-8,1	-10,2	-51,8	-35,7	-15,2	9,5	13,0
Інформація та телекомунікації	4,2	5,9	-14,9	-8,2	1,3	8,3	8,6
Фінансова та страхова діяльність	3,9	3,2	-3,6	-4,9	-0,5	14,3	13,9
Операції з нерухомим майном	-8,0	-9,3	-53,6	-22,8	-23,4	-10,1	-0,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	-0,5	-3,7	-24,7	-16,9	8,9	9,4	5,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5,7	-3,0	-14,8	-12,5	-6,3	-4,0	-0,5
Освіта	6,0	6,2	3,5	3,6	2,9	3,2	3,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-0,8	-1,5	-12,8	-7,5	1,3	0,8	2,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-19,6	-7,9	-13,5	-22,4	-10,7	-16,4	-3,7
Надання інших видів послуг	-1,9	-1,2	-1,3	5,5	4,5	-0,5	2,0

Джерело: розраховано авторами на основі даних [12]

Усі виявлені тенденції свідчать про суттєве падіння реальної продуктивності підприємницької діяльності в Україні після 2014 року. Такий стан речей пояснюється зберіганням тенденції низької інноваційної активності підприємств, що підтверджують дані Моніторингового звіту з оцінки прогресу досягнення ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання», розробленого Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у 2019 р. про наявну тенденцію зниження частки експорту високо- та середньо-високотехнологічних товарів у загальному обсязі експорту товарів країни у 2013-2018 рр. – відповідно, з 24,4% до 17,0%.

Крім того, в Індексі інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index) у 2020 р. Україна втратила 10 місць порівняно з 2018 р. і посіла 56 місце серед 60 досліджуваних країн. Причому за 2 роки падіння відбулось за всіма сімома складовими індексу: інтенсивність досліджень і розробок (витрати на НДДКР по відношенню до ВВП) на 10 місць (з 47 місця у 2018 р. до 57 у 2020 р.); продуктивність – на 7 (з 50 до 57); проникнення високих технологій (частка інноваційних компаній у загальній кількості підприємств) – на 3 (з 32 до 35); концентрація дослідників (кількість науковців на 1 млн. жителів) – на 3 (з 46 до 49); виробництво з доданою вартістю (додана вартість виробництва по відношенню до ВВП) – на 9 (з 48 до 57); ефективність вищої освіти (частка випускників ЗВО в загальній кількості випускників освітніх установ – на 27 (з 21 до 48); патентна активність – на 9 (з 27 до 36).

Атлас складності економіки (The Atlas of Economic Complexity) [13], який розраховується Гарвардським університетом, оцінює економіку на підставі аналізу інтенсивності використання знань при виробництві продуктів, які країна постачає на експорт. Згідно цього дослідження, складність експорту України неухильно знижується з 2000 р. (у 2000 р. Україна займала 35 місце у рейтингу, а в 2018 р. – вже 44-те).

Отже, технологічний розрив між Україною та розвиненими країнами щороку поглиблюється, що потребує формування інноваційної моделі високотехнологічного розвитку. Це, у свою чергу, потребує стимулювання розвитку промисловості, особливо обробної, як основи створення високотехнологічних робочих місць, підвищення продуктивності та локомотиву розвитку інших галузей економіки країни.

Для переборення наявного технологічного відставання України необхідно вдосконалення державної податкової політики у частині зменшення податкового навантаження та витрат часу підприємців (особливо малих і мікро-) на виконання податкових зобов'язань. Цю проблему ілюструє динаміка України в індексі Doing Business: незважаючи на загальну позитивну динаміку в останні роки, за складовою «Сплата податків» наша країна втрачає позиції [14]. Так, в Україні на сплату податків необхідно витратити 328 годин на рік, а в країнах Європи та Центральної Азії – 213,1 годину, в країнах ОЕСД з високим доходом – всього 158,8 годин.

Підвищення продуктивності підприємницької діяльності потребує також стимулювання підвищення споживчого попиту населення, тому що в сучасних умовах нагальним є розширення внутрішнього споживання товарів і послуг (тобто розширення внутрішнього ринку для вітчизняних підприємницьких структур).

Однак, не зважаючи на те, що Уряд декларує проведення активної соціальної політики, запропонований ним проект Державного бюджету України на 2021 рік передбачає значне заниження соціальних стандартів та не зовсім справедливий механізм розподілу доходів. Так, у проекті Державного бюджету (до речі, прийнятого у першому читанні Верховною Радою України) запропоновано встановити рівень прожиткового мінімуму (який є базовим соціальним стандартом, а також розміром посадового окладу першого розряду Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці) на рівні, вдвічі меншому, ніж рівень «абсолютної бідності» ООН, який складає для країн СНД 5 доларів США за ПКС на день (на 1 січня 2021 р. – 2189 грн. на місяць, або менше 73 грн. на день). Крім того, запропонований Урядом рівень прожиткового мінімуму на 1 січня 2021 р. майже вдвічі менше його фактичного рівня у цінах вересня 2020 року, який, у розрахунку на місяць на одну особу становив 3 763 грн. (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 4 313 грн.), розрахованого Міністерством соціальної політики [15]. Таке заниження соціальних стандартів призведе до значного зниження купівельної спроможності населення і звуження внутрішнього ринку товарів і послуг.

Запропоноване Урядом у проекті Державного бюджету на 2021 рік збільшення мінімальної заробітної плати (яка фактично вже не є соціальним стандартом) до 6000 грн. призведе тільки до збільшення фіскального навантаження на підприємницькі структури, особливо малі, адже в бюджетній сфері розміром посадового окладу першого розряду Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці є прожитковий мінімум.

Таким чином, для підвищення продуктивності підприємництва нагально необхідним є комплексне взаємоузгоджене вдосконалення державної податкової, кредитно-фінансової, науково-технологічної, кадрової, соціальної політики та відновлення державної промислової політики.

Стратегічні напрямки підвищення продуктивності підприємницької діяльності доцільно розглядати як засоби вирішення наявних проблем (табл. 5).

Таблиця 5

Стратегічні напрямки підвищення продуктивності підприємницької діяльності

Проблеми	Завдання	Заходи реалізації завдань
Високий рівень зносу основних фондів підприємств і низький технологічний рівень виробництва	Забезпечення інституційних умов для стимулювання інвестицій в оновлення основних фондів підприємницьких структур і розробку нових технологій	<ul style="list-style-type: none"> – формування ринку довгострокових інвестицій; – створення сприятливих умов для залучення фінансового капіталу нерезидентів в реальний сектор національної економіки; – розвиток нових форм залучення приватного капіталу до реалізації науково-технологічних програм (Форсайт-проекти, технологічні платформи); – розвиток проектного фінансування в рамках випуску боргових зобов'язань («проектних» або «інфраструктурних» облігацій), повністю або частково

Проблеми	Завдання	Заходи реалізації завдань
		гарантованих державою; інших способів непрямого державного фінансування (податкові кредити, субсидування процентних ставок за залученими кредитами тощо).
	Нарощення технологічного потенціалу промислових секторів, підтримка сфери розробок, досліджень та інновацій (у тому числі наукової сфери)	<ul style="list-style-type: none"> – формування національної мережі фондової фінансової підтримки інноваційного розвитку; – розвиток фінансових інститутів, серед яких: венчурні, інноваційні, «посівні» фонди, інноваційні біржі, інноваційні банки тощо; – стимулювання іноземних і національних інвестицій у високотехнологічний бізнес з високою доданою вартістю шляхом визначення відповідного пріоритету для реалізації в рамках нових проектів на засадах підтримки реінвестування та скорочення непродуктивного відтоку фінансового капіталу, співпраці і тісної взаємодії в форматі «наука-освіта-бізнес» для забезпечення інвестицій в науково-інноваційну сферу, підготовки кадрів на диверсифікованій основі фінансування зі зняттям навантаження з бюджетів різних рівнів; – стимулювання використання механізму державно-приватного партнерства; – стимулювання розвитку механізмів трансферу технологій та вдосконалення процедур реверсивного інжинірингу.
Нааявність невідповідності оцінки продуктивності в масштабах країни, регіонів і підприємств	Впровадження використання валової доданої вартості як головного показника оцінки продуктивності підприємств	– організація використання у статистичному та бухгалтерському обліку в якості головного показника продуктивності діяльності підприємств показник «валова додана вартість», оскільки він: дає реальне уявлення про продуктивність діяльності підприємств; визначає потенціал підприємства до нагромадження капіталу; забезпечує єдину концептуальну основу для оцінки результатів економічної діяльності на мікро-, мезо- та макро- рівнях.
Високий рівень податкового навантаження на підприємницькі структури (особливо у виробничій сфері)	Вдосконалення державної податкової політики з метою стимулювання розвитку виробничого підприємництва та зростання ДВ	– Впровадження податкової політики, націленої на заохочення інвестицій в основні засоби підприємницьких структур, дослідження і розробки, нематеріальні активи, створення високотехнологічних робочих місць, експорт високотехнологічної продукції тощо.
Високі соціальні ризики масових скорочень (особливо у періоди криз) і не завжди працюючі механізми швидкого пошуку нової роботи, а також перенавчання і підвищення кваліфікації кадрів у підприємницьких структурах (особливо важливо для МСП)	Розробка та реалізація програми підтримки мобільності трудових ресурсів і соціального захисту	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток ринку житла і транспортних мереж, скорочення нормативних вимог, що перешкоджають внутрішньонаціональному переміщенню трудових ресурсів і наданню допомоги людям, що несуть високі витрати по пошуку роботи і переїзду; – впровадження інструментів приведення у відповідність попиту та пропозиції на ринку праці за рахунок використання ефективних стимулів для заміни змісту, форми і методів підготовки кадрів, підвищення можливостей системи професійної підготовки і створення сучасної інформаційної системи для обміну інформацією про попит та пропозицію кваліфікацій і робочих місць); – організація національної системи професійної орієнтації населення.
Дефіцит довгострокових кредитно-фінансових ресурсів для розвитку виробничого підприємництва	Впровадити інструменти довгострокового фінансування і знизити вартість фінансування для виробничих підприємницьких структур шляхом оптимізації державної кредитно-фінансової політики	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення доступності пільгового позикового фінансування інвестиційних проектів, оборотного капіталу, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, впровадження найкращих доступних технологій, підтримка кредитування інвестиційних проектів; – захист інвесторів і сприяння укладенню довгострокових контрактів; – розвиток альтернативних способів фінансування промисловості (облігації, входження в капітал тощо).

Проблеми	Завдання	Заходи реалізації завдань
Високий відсоток підприємств, що зазнають банкрутства в перші місяці після початку діяльності або через вплив кризових явищ (в т.ч. пандемії).	Запровадження системи раннього запобігання банкрутству, моніторингу, менторингу і консультування, юридичної допомоги	– приєднання до загальноєвропейської транскордонної системи раннього попередження банкрутства. До кінця 2021 року запровадження даного заходу і реалізація пілотного проєкту по відновленню майже збанкрутілих підприємств (на прикладі від 3 до 7 підприємств з регіону Українського Придунав'я) і формування, в майбутньому, центру раннього попередження банкрутства не потребуватиме додаткових бюджетних витрат, оскільки вже передбачено фінансове забезпечення реалізації першого пілотного проєкту в регіоні Українського Придунав'я за допомогою програми Danube Transnational Programme, Project: Danube Chance 2.0.
Низька конкурентоспроможність виробничих підприємницьких структур на вітчизняному та міжнародних ринках	Забезпечення прискореного впровадження інноваційних (у т.ч. цифрових) технологій	– впровадження заходів інвестиційної, технологічної і кадрової політики, що передбачає доступність і привабливість інноваційних (у т.ч. цифрових) технологій як інструмента підвищення конкурентоздатності й ефективності виробництва; – відновлення і розвиток кластерних форм організації інноваційної підприємницької діяльності – науково-технологічних, індустріальних парків, територій випереджаючого розвитку, вільних економічних зон.
Обмежений внутрішній споживчий ринок внаслідок недосконалої державної соціальної політики	Вдосконалення державної соціальної політики з метою збільшення реальних доходів населення та розширення внутрішнього ринку	– зупинення практики встановлення в Законі про Державний бюджет України (на кожний рік) розміру прожиткового мінімуму на довільному рівні, виходячи з дефіцитності Державного бюджету; – відновлення значення мінімального розміру заробітної плати (а не прожиткового мінімуму), як вихідного параметру визначення заробітної плати для всіх працівників, оскільки саме вона є ключовим соціальним стандартом у формуванні усієї системи оплати праці; – встановлення законодавчої норми про обов'язкове коригування основних державних соціальних стандартів і гарантій у сфері доходів відповідно до індексу інфляції у випадку підвищення споживчих цін більш ніж на 2%.

Головним критерієм реалізації описаних стратегічних напрямків підвищення продуктивності підприємницької діяльності має бути зростання доданої вартості від її здійснення на рівні не менше ніж 5% на рік.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досягнення підвищення продуктивності підприємницької діяльності у нашій країні можливе завдяки формуванню сприятливих умов за допомогою впровадження організаційно-економічних інструментів фінансово-кредитної, податкової, науково-технологічної, кадрової, соціальної, промислової політики щодо державної підтримки підприємницьких структур, спроможних виробляти наукоємну продукцію з високим вмістом доданої вартості, створенню відповідного інвестиційного клімату, забезпеченню скорочення технологічного відставання України від країн-технологічних лідерів, що є необхідним для її інтеграції в глобальний економічний простір на паритетних засадах. Індикаторами такого сприятливого середовища можуть бути такі: формування оптимального рівня податкового навантаження на підприємницькі структури (рівень навантаження та термін (кількість годин) на виконання зобов'язань); формування оптимального рівня доступності позикових коштів для підприємницьких структур (% по кредитах – оптимально – довгострокових, що важливо саме для обробної промисловості); зростання частки промислових підприємницьких структур, що впроваджують технологічні інновації; зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції; зниження ступеня зносу основних фондів підприємств промисловості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. (1952). *Капитал*. Т.1. Гл. 6. URL: http://istmat.info/files/uploads/59307/k._marks._kapital._tom_1._1952_g.pdf
2. Emerson, H. (2014). *The Twelve Principles of Efficiency*. New York, The Engineering Magazine.
3. Друкер П.Ф. (2015). *Практика менеджмента*. Манн, Иванов и Фербер.
4. The History of Quality. URL: <https://www.juran.com/blog/the-history-of-quality/>
5. Kendrick, Jhon W. (1976). *Formation and stocks of total capital*. N. Y. (рус. пер.: Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование. М.: Прогресс, 1978)
6. Solow R. (1987). We'd Better Watch Out. *New York Times Book Review*. URL: <http://standupeconomist.com/pdf/misc/solow-computerproductivity.pdf>
7. Г.Дж.Стиглер (2004). Экономическая теория информации. URL: <http://ecsocman.hse.ru/text/19185697/>
8. Синк Д.С. (1989). *Управление производительностью планирование, измерение в оценке, контроль и повышение*. М. Прогресс.
9. Tinbergen J. On a Method of Statistical Business-Cycle Research. A Reply (With comment by J. M. Keynes). *Voprosy Ekonomiki*. 2007;(4):46-59. (In Russ.) <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2007-4-46-59>
10. Business, Government, and Society. A Managerial Perspective [Text] : Text and Cases / George A. Steiner, John F. Steiner. - 7th ed. - New York [et al.] : McGraw-Hill, 1994. - 662 p.
11. OECD.Stat. Productivity and ULC by main economic activity (ISIC Rev.4). URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PDBI_I4#
12. Рентабельність операційної та усієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2018). URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm
13. The Atlas of Economic Complexity. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings>
14. Doing Business. URL: https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine#DB_tax
15. Інформація щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму за вересень 2020 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19181.html> (дата звернення 07.11.2020)

REFERENCES

1. Marks K. (1952). Kapital. T.1. Gl. 6.[*Capital. Vol. 1. Ch. 6.*]. Retriever from: http://istmat.info/files/uploads/59307/k._marks._kapital._tom_1._1952_g.pdf [in Russian].
2. Emerson, H. (2014). *The Twelve Principles of Efficiency*. New York, The Engineering Magazine [in English].
3. Druker P.F. (2015). Praktika menedzhmenta. [*Praktika menedzhmenta*]. Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
4. *The History of Quality*. Retriever from: <https://www.juran.com/blog/the-history-of-quality/>
5. Kendrick, Jhon W. (1976). *Formation and stocks of total capital*. N. Y. [in English]. (rus. per.: Kendrick Dzh. Sovokupnyi kapital SShA i ego formirovanie. M.: Progress, 1978) [in Russian].
6. Solow R. (1987). *We'd Better Watch Out*. New York Times Book Review. Retriever from: <http://standupeconomist.com/pdf/misc/solow-computerproductivity.pdf>[in English].
7. G.Dzh.Stigler (2004). Ekonomicheskaya teoriya informatsii. [*Economic theory of information*]. Retriever from: <http://ecsocman.hse.ru/text/19185697/>[in Russian].
8. Sink D.S. (1989). Upravlenie proizvoditel'nost'yu planirovanie, izmerenie v otsenke, kontrol' i povyshenie. [*Performance management planning, measurement in assessment, monitoring and improvement*]. J.M. Progress [in Russian].
9. Tinbergen J.(2007). *On a Method of Statistical Business-Cycle Research. A Reply (With comment by J. M. Keynes)*. Voprosy Ekonomiki. 2007;(4):46-59 Retriever from: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2007-4-46-59> [in Russian].
10. *Business, Government, and Society. A Managerial Perspective* [Text] : Text and Cases / George A. Steiner, John F. Steiner. - 7th ed. - New York [et al.] : McGraw-Hill, 1994. - 662 p. [in English].
11. *OECD.Stat. Productivity and ULC by main economic activity (ISIC Rev.4)*.Retriever from: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PDBI_I4# [in English].
12. Rentabelnist operatsiinoi ta usiei diialnosti pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva (2010-2018).[*Profitability of operating and all activities of enterprises by type of economic activity with a division into large, medium, small and micro enterprises (2010-2018).*] Retriever from: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm [in Ukraine].

13. *The Atlas of Economic Complexity*. Retriever from: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings> [in English].

14. *Doing Business*. Retriever from: https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/ukraine#DB_tax [in English].

15. Informatsiia shchodo faktychnoho rozmiru prozhytkovoho minimumu za veresen 2020 roku [*Information on the actual subsistence level for September 2020*]. Retriever from: <https://www.msp.gov.ua/news/19181.html> (data zvernennia 07.11.2020) [in Ukraine].